

א
 השירה העברית הקדמונית היתה קשר
 זה בתפילה. אין לראות את השילוב
 הזה כצירוף מקרי. הלך הרוח המיוחד,
 שבו שריו האדם המתפלל תובע בלי
 ביטוי שיריים, כגון צליל, קצב, נדול
 הפסוקה של השירה הן בשעה שהלב
 נוכח לשבת ולהודיה והן כרגעים הקי
 ימים כשהאדם זועק ממעמקי הסבל
 והמעוקה. התפילה סוככת על שני צירים
 מרכזיים — רינה ותחינה ומחות שתי
 הן היא השירה. מתוך הגדרה זו אפשר
 להגיע בנקל לידי זיהוי בין שירה
 ותפילה. ואמנם כחה של מסקנה זו
 ופה ביהם לימים הקדמונים כהי עמנו.
 ההותם הדתי טבוע על כל ענפי שירתנו.
 שירי המלחמה אינם באים לתאר את
 גבורת האדם. פיהם של משוררנו מלאים
 עבה והודיה לגורם העליון לנצחון.
 לנתיבות המלחמתיים מלוויה אופי של
 לב. והוא הדיון ביהם לשירי הטבע.
 התופעות המופלאות שבטבע מועדות
 להדגים את גדולתו של בורא העולם.
 התמונות מופלאה זו בין שירה ותפיל
 לה מצאה לה את ביטויה המעולה
 והנצחי בספר תהלים. רב כאן חלקה של
 שירה היהודי. שירה זו הודות לפאתוס
 הטבעי, למה הקדושה החופף עליה,
 הפכה טופס של מהשירה והפעת רגשית
 על היום הזה. שירי תהלים משמשים
 ביקור לאיכוב הן למשורר והן לציבור.
 היסוד את מרושיתו בתפילה. דוברים
 לנו פנינים מאוצר זה, מעפדים אותן,
 משנים את צורתן, משבצים אותן בתוך
 דברי תכשיטים משלנו. אולם אחרי
 ככלות הכל נתונים אנו חסיד במעגל
 הקסמים של היקני או שינוי נוסח.
 הטיפוס הנצחי כבר נקבע לפנינו.
 לא פגעו בה בשירה התנ"כית שוני
 הזמן ושינויו ולא שללו במשהו מדעי
 ננוחה. יקשה לצלול לתהומות הנפש,
 המאמצת לעצמה דפוסים מוכנים להבעת
 חיה ובפשה. דברי פיוט נשגבים מפעי-

לום אותנו באורח סוגסטיבי. לב האדם
 נמשך אחרי הקסם של הקצב השירי
 הפנימי והוא נרגש ונפעם. ולאחר הת
 רהקתו החרישית של הקסם הרגשי
 נשארת הכרה שאין מה להוסיף ואין גם
 לצרוע.
 כמובן שהתפילה של הצבור תובעת
 הרחבה בעקבותן של תמורות היסטוריות
 בהי האומה, אבל תפילת היהוד נתמצי
 תה עד תומה. הטופס הקדום נשאר איתן
 במיכתן הדורות. לפנינו דוגמה מופלאה
 עד כמה שירת יחוד הפכה שירתם של
 יחיד האומה בדורות שונים.
 כל עוד שהתפילה והשירה היו בבחי
 נת אימפרוביזציה לא היתה קיימת
 השאלה של הכוונה. אין אנו מטילים
 ספק באמיתות הרגשותיה של האשה
 מרת הנפש וקשת-הרוח, בשעה ששפי
 תותיה נעות וקולה לא ישמע. אולם
 כמידה שהתפילה התחילה מתגבשת
 לטופס קבוע הופיעה הסכנה של הת
 אפגות הלב. נתעוררה הפעיה כיצד
 לעודד ולחזק את הקשר שבין הלב ולבין
 דרכי הביטוי הייצוני. הלשון היא
 אמנם קולמוס הלב ושליו של המצפון
 — כפי הגדרתו הקולעת של רבנו בחיי,
 ששאלת התפילה וצורתה כלולה בתוך
 פנינו המוסרי על חובות הלכות. ואף
 אם עמד על הצורך ההכרחי בקשר בין
 לשון ולב אינו יכול להתעלם מן העובר
 המעשבת הנפש תולכת אחר המאמר
 ומשפטי הדיבור". רבינו בחיי אינו
 שולל את האפשרות לתת שבה והודיה
 לבורא-עולם בתור או בפרוזה, ולא
 יניה מצחתו ומצותו. "הד עם זה
 בולטת הנטיה לקבוע סיוגים בין תוכן
 וצורה. לצורה נפרד תפקיד ססיע
 בלבד. ומשהתחילה שירת הפייטנים
 להתאזרה בסידור התפילות, נראה היה
 שהלבוש הלשוני הפך עיקר והרגש נדחק
 לקרן-זווית על-ידי משחקי מלים ואמ
 צאות הרזניות-מסוגים שונים. מכאן
 דברי האזהרה שר לפנינו בחיי כלפינו, כל

מי שמכוון בתפילתו מהמתפללים בצי
 בור ובעלי החזון בפיוטים החדשים
 למצוא חן בעיני בני-אדם מבלעדי האל
 יתברך, שאינה מקובלת אצל הבורא".
 אף אם היתה עפוייה סכנה של הת
 גברות הפורמאליזם הלשוני והחרוני על
 הפונה שכלב עלינו להוסיף לראות
 בפיוטים נסיון מקורי של הבעת ההווייה
 הדתית בדרך השירה. הרגש מתעטף
 במלים. לפנינו לא גיבוב מלים מיכאני,
 אלא לבטי ביטוי. ההטעמה היחידה של
 רעיון מודרך געשית על-ידי הפייטנים
 לא בדרך של גיוון התמונות הפיוטיות,
 אלא על-ידי הורה בלתי-פוסקת על מלה
 אחת או על צירוף-מלים אחד. מתחת
 לגל המלים פועם רגש לוחט, המתגלה
 אגב החיפוש הנלהב אחרי ביטויים נוס
 פים שבבוחם להוסיף גון חדש לתארי
 גדולתו של בורא העולם.
 אולם חיי הגולה פילנו בהכרח את
 החיים היהודיים לשתי רשויות — קודש
 וחול. בפולחן זאת מצאה לה את ביטויה
 המובהק בקרב היהדות הספרדית ונת
 גלתה גם בשטח השירה העברית. ואף
 אם משורר בעל שיעור קומה פר' יהודה
 הלוי ניסה לגשר גשרים בשירה בין שתי
 הרשויות של קודש וחול, נגרר בעצמו
 אחרי הפרדה זו. עולם המושגים ודרכי
 ההבעה שונים הם בשירי החשק והטבע
 מאשר בשירי הקודש. בשירי החול מת
 בלט ששוננו ויגונו של האדם, בשירי
 הקודש — הסבל היהודי, התרפסותה
 הנרגשת של כנסת-ישראל המשועת
 לגאולה מן העמק העכור של הגלות
 המשפילה. ואין פלא, איפוא, ששירת
 הלוי או הרשב"ג הורכבו בנקל ובאורח
 טבעי על האילן הקדמון של תפילת
 ישראל.

הרכבה זו של גידולי השירה העברית
 פסקה בדורנו. התהום בין השירה והתפיל
 ב
 עדיין לא הגיעה שעת הכושר לסכם
 את הנילוים וההישגים בשירתנו מתוך
 נקודת-ראות זאת. ניתן לנו רק לעמוד
 על טיבן של תופעות בודדות שיש להן
 זיקה מסוימת לשאלה הנדונה. מנקודת
 מבט זו ראוי הוא לתשומת לב ספרו
 החדש של המשורר מרדכי טמקין*.
 ההבחנה בין שירה ותפילה הורגשה על-
 ידי המשורר עצמו. מכיוון שהוגש לנו
 פרי יצירה במשך פרק זמן של שלושים
 שנה, סיכום שירי של תקופה ארוכה
 בחיי המשורר, ניתנת האפשרות לעקוב
 אחרי היחס בין שני התהומים. אפשר
 לקבוע שמתחילה אין לה לשירה זו כל
 זיקה לתפילה. עולמו של המשורר מצ
 טמצם בתהומה של המולדת בלבד,
 שלמענו היא הזות הכל. מתוארים חבלי
 התערות בה והשאיפה להסתופף בצילה.
 * ספר השירים והתפלות, הוצאת "דבר",
 בסיוע מוסד-ביאליק, תשי"ב.

הוא מנסה להרוו לתעלומות הנוף, החי
 והדומם. ראיות הרברים היא מתוך השי
 קפת עולם תילונית. הטבע והאדם הם
 בני-חורין מכל זיקה לגורם עליון. הסרה
 ההתחקות אחרי שרשי יצירתם. לפנינו
 פרי הסתכלות של תופעות בחיים ורישור
 מן כנפש המשורר. אף תיאור של הלוו-
 יות-המת אינו מביאו לידי הרחורים.
 הרחרורו של המשורר סובבים בתוך
 התהום של ליריקה אי-נדיבידואלית,
 אשר המשורר מופיע פה כנושא
 וכנשוא.
 סופה של השתפכות נפש לירית,
 שהיא חורגת מתוך המסגרת האינדי
 בידואלית ונושאת את עיניה כלפי
 עולם ומלואו. ההרהורים המתמידים על
 הזמן החולף, תעלומת הגורל, הצמיחה
 והתמורה בחיי טבע ואנוש מניעים את
 המשורר להרחיק לכת בהיפושיו אחרי
 הפתרון. הכריות המעוקה והוסר האז
 נים ממדיצים בו לחפש לעצמו משען
 מבטחים. סוד היצירה והשורש שממנו
 בא מביאים אותו לידי מבוכה הבאה
 מתוך התפלאות. ונוסף לזה — הרגשת
 התקרבותה של תקופת השקיעה מביאים
 לידי חיפוש וחקירת דרכי החיים. הרג
 שה זו היא גם המסיימת את התהווה
 המיפנה המתרחש בקרבנו.
 המיפנה כלפי שמים אינו גורע מזוה
 קתו של המשורר אל החיים. הוא מת
 אחו בצפרניו באדמה וצר לו כי הוטל
 עליו ללכת ממנה. "בושהי אלהי /
 מהפצי היות בעולמך" — מגלה הוא
 מרחשי לבו. מחוץ לתהום החיים נראים
 לו השאול והאברון. הכל מסתיים
 בעיניו עם דעכם של הניצוצות האחי-
 רונים של החיים. ההרגשה, שעדיין לא
 הספיק למצות עד תומה אף כוס אחת
 ממריצה בו להתחנן על כל ישעת-חיים,

על כל המשך נוסף של פתילה יקרה זו
 שסופה להינתק. כל אפסותו של האדם
 מתגלית בועקה: "איור מאד המות".
 הכרת האפסות הזאת הופכת אצל
 המשורר חווייה מתמדת והיא שמדכאה
 אותו. הוא מדגים את מעמדו של אנוש
 על אדמות בדרכים ציוריות ובמשלים
 מנוונים. המשורר קבע את התהום
 המבדיל בין האדם ובוראו. המדייקה
 של האדם-המשורר מתחילה במידה
 שהוא רוצה לבטל את התהום ולהסיר
 את החיץ. ומתוך כשלון במאמצים אלה
 מגיע לעתים לידי ספקנות. האדם מתחנן
 מתוך לבטיו: "אל תרחק ממני, אלהי /
 כי שעת מכאובים באה" / ומשלא
 נענה מד — הריחו מטיה דברים
 קשים כלפי מעלה. הוא מגיע לידי יאוש
 מתוך הכרה זו, שנעלם מכוחו להרוו
 לעולם התעלומות. מאידך, אף אם קובל
 מרה על ההתעלמות מסבלם של בני
 אדם, הרי התביעה הבלתי-פוסקת אינה
 מביאה לידי כפירה. "כל עוד אני יש /
 ארדוף אחרך בלי נוח" — המשורר
 עומד איתן באמונתו אף בתוך אווירה
 של התכחשות כללית. להיפך, האנכיות
 של בני האדם ושאננותם ביהם לעולם
 ולסבל עלי אדמות, דוחפת אותו ביתר
 שאת לזרועות הנצח. ומשום כך משמש
 לו אלוקים כתובת, כדי להגיב על גילוי
 העוול בעולם ותביעת עלבונן של דמי-
 עות העשוקים.
 פה ושם מצויים שירי תודה על הס
 דים שהוענקו למשורר ולבני ביתו,
 אולם בדרך כלל עוברת בתפילתו בהיט
 חשני הנימה של קובלנה מרה. נימה זו
 משתלמת והופכת לזעקה איובית במידה
 שהמוות פוקד את ביתו של המשורר
 וגוף ממנו את בתו שגידל וטיפח,
 כנטע רך. — אמונתו של האב השכול
 הועמדה לפתע במיכהן קשה. המשורר
 הצליח לנגוע בצלילים נאמנים של אב
 על אברו נפש יקרה וכל מי שנתנסה
 בכך בחייו יכיר בפשטות ובב-טוי

ש י ר ה ו ת פ י ל ה

המבעי שכשירה זו המלאה על ציוריה
 כאב וסבל.
 ההרגשה שעוד לו מביאה אותו לחד
 רות עזה ורחוק הוא מצידוק-הדין.
 ודווקא משום כך הוא יותר אומלל.
 המשורר תובע את שיתוף הטבע באבלו,
 אולם למורת רוחו לא זע כוכב במרום,
 ועולם כמנהגו נוהג. אבל-היחיד אינו
 כסוגל לערער אף במשהו מסדרי העולם
 שנקבעו משיבת ימי בראשית. כל אפסו
 תו האנושית נעשית לו מודעת כמידה
 שאין למעלה ממנה. כל הסתערוותו היא
 לשוא, אולם בכל זאת הוא מנסה לריב
 את ריבו. הוא נצר את פקודי-א"ל ומלא
 את מצותיו, למה עברה, איפוא, עליו
 השואה? אולם לאחר הסתערות זו של
 אין אונים נשארת לפנינו נפש רצוצה,
 אדם טוכה המתפלש בעפר.
 המידה הגדושה של מיררת העוברת
 לעתים לאי-זוניה דקה שוללת כשירי
 טמקין את התכונות היסודיות של
 תפילה אמיתית, התמימות והאמונה
 הבלתי-מועזת. יש ומתנלה לפנינו
 כאב וסבל באין מוצא. ואילו התפילה
 נוהגת אפשרות למרי נפש לפרק על
 ידה את המעמסה המעיקה על הלב
 הדוני, ורווח לו. ואילו תפילותיו של
 טמקין אינן מדפאות את פצעי אנוש,
 אלא גורמות לגירוים נוספים. כמו כן
 מועטת ביותר ההתרשמות הישראלית
 בתפילות אלה. המתפלל מופיע כאדם
 מופשט וערטילאי, ומשום כך ממושטש.
 רק בשירת הסיום של ספר השירים
 נשמעת נימה של אופטימיות: "למה
 זה יצר לי? הן לבני יודע, / כי אתה
 טוב מכל אח ורע". / ויתכן, ששורות
 אלה מבשרות שלב חדש בניכושני האז
 ד'אולגני של המשורר.
 "ספר השירים והתפלות" מצטרף
 לתעודה נאמנה של לבטי אדם בדרך
 לעבודת אלוקים. ומבהינת הכנתה
 האמנותית הרי לפנינו הופעה בלתי-
 שכיחה בשירתנו הצעירה.